

לבניינה של הלכה

שיעורי הלכות שבת שהעביר מו"ר רה"י בביהמ"ד בשבת קודש
מלאכת טוחן (1) – הגדרת המלאכה ונמה שייכת טחינה

הגדרת מלאכת טוחן

מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב
הרי זה תולדת טחינה.³

בדברי הרמב"ם מוגדר שהטוחן הוא המחלק
גוף אחד לגופים הרבה. בנוסף רואים מדבריו
שמלאכת טוחן איננה דווקא בסממנים
ובחיטה אלא גם בדברים נוספים, כמוכח
בגמרא.⁴

חיתוך ירקות

מכאן עולה לכאורה שהלוקח מלפפונים
ועגבניות וחיתכם לחתיכות קטנות לעשות
סלט – חייב משום טוחן. אך כפי שנראה
הדבר אינו כה פשוט.

בגמרא⁵ הובאו שני מצבים בהם יש חיוב
משום טוחן, ונעסוק בראשון שבהם: "אמר
רב פפא האי מאן דפריס (=חותך דק)⁶
סילקא חייב משום טוחן". רב פפא אמר
שהחותך דק את הסלק חייב משום טוחן, אך
מדוע נקט דווקא דוגמא זו ולא אמר החותך
ירק או החותך אוכלין? הראשונים נחלקו
בשאלה זו והסבירו בכמה דרכים. מדברי
הרמב"ם הנ"ל משמע שדווקא החותך ירק
על מנת לבשלו חייב משום טוחן,⁷ וכנראה
הבין שזהו יחודו של הסילקא. אך השולחן
ערוך בסימן שכא סעיף יב שינה מלשון

בשנתיים האחרונות עסקנו במלאכות בורר
ודש שהן חלק ממלאכות הפת. כידוע
המשנה¹ מונה ל"ט מלאכות שבת שנלמדו
מהקמת המשכן,² ומתוך ל"ט המלאכות יש
י"א מלאכות העוסקות בהכנת הפת, 'סידורא
דפת'. בהקמת המשכן לא הכינו פת אלא עשו
מלאכות אלו לצורך הכנת הסממנים לצביעת
הצמר והעורות, והמשנה היא שסידרה זאת
כסדר הכנת הפת.

מלאכות הפת מרכיבות את כל תהליך הכנת
הלחם החל מזריעת החיטה ועד אפיית הפת.
לאחר קצירת החיטה דשים אותה כדי לנתק
את הגרעינים מהשיכולת ומהקליפות,
ובוררים את הפסולת כדי לקבל גרעינים
נקיים. השלב הבא הוא טחינת הגרעינים
והפיכתם לקמח. מהות המלאכה היא לקיחת
גוף שלם והפיכתו לפירורים קטנים וכמו
שמגדיר הרמב"ם (אגב הסבירו מהי תולדה):

...המחתך את הירק מעט מעט לבשלו
הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת
טחינה שהטוחן לוקח גוף
אחד ומחלקו לגופים
הרבה וכל העושה דבר הדומה לזה
הרי זה תולדת טוחן. וכך הלוקח לשון
של מתכת ושף אותו כדי ליקח

³ רמב"ם, הלכות שבת, פרק ז, הלכה ה.

⁴ שבת עד:

⁵ שם.

⁶ ע"פ רש"י שם ד"ה דפריס סילקא. הדבר שנוי במחלוקת
ראשונים ואין כאן המקום להאריך בו.

⁷ להבנת טעמו של הרמב"ם עיין בתוספות הרי"ד שבת קכח.

¹ שבת עג.

² שבת עד; ועיין בהרחבה באגלי טל בפתחת הספר.

לאסור את חיתוכם כדברי השו"ע הנ"ל
ובעז"ה נכרר זאת בפעם הבאה.

הרמב"ם וכתב "המחתך הירק דק דק חייב משום טוחן",⁸ ואם כן לשיטתו גם חיתוך ירקות שנאכלים חיים נחשב לטחינה. לאור דברי השו"ע צריך לעיין האם וכיצד ניתן לחתוך ירקות לסלט בשבת, ובעז"ה נעסוק בזה בהרחבה בפעם הבאה.

אין טחינה אלא בגדולי קרקע

מאיך השו"ע בסע' ט התיר לחתוך בשר מבושל או צלי דק דק בסכין. לכאורה לפי הגדרת המלאכה יש כאן גוף אחד שמחלקו לגופים רבים, ומדוע הדבר מותר?

המשנה ברורה מביא בשם תרומת הדשן, שטעם ההיתר הוא משום שאין טחינה אלא בגידולי קרקע, ואף שיש הסוברים שבהמה נחשבת כגדולי קרקע (כי נזונת מהקרקע) יש לצרף כאן את הסוברים שאין טחינה באוכלים שניתן לאכלם ללא טחינה.

החזו"א⁹ מסביר שאין הכוונה שטחינה היא בגדולי קרקע בלבד, שהרי משמע בגמרא¹⁰ שבטחינת רגבי אדמה יש איסור טוחן, ולכן מוכרחים להבין שהכוונה היא שבאוכלים טחינה היא רק בגדולי קרקע,¹¹ וכמו הדוגמה המופיעה בגמרא "פרים סילקא".

לכן למעשה כאשר רוצים להכין סלט ביצים, מותר לרסק את הביצים בכל אופן. אך לגבי הבצלים שהם מגדולי קרקע לכאורה יש

⁸ לשון השו"ע מבוססת על הרמב"ם (פרק כא הלכה יח) שכתב "המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו...", דבר המבליט את שינוי הלשון ביניהם.

⁹ סימן נז ד"ה מש"כ.

¹⁰ שבת עד: לגבי העושה חביתא, ובביצה ח: לגבי כיסוי הדם.

¹¹ אמנם מכמה אחרונים משמע שאף בדברים שאינם אוכלים אין טחינה אלא בגידול"ק, עיין שו"ת רעק"א מהדו"ק סימן כ ד"ה ומה, אגלי טל טוחן ס"ק כא, רש"ש ביצה ז: בסופו. ואין כאן המקום להאריך.

